

Olosz Katalin

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület és az *Erdélyi Múzeum* népköltésszettel kapcsolatos tevékenysége (1859–1948)

Magyarázkodással kell kezdenem: mi okon-jogon hozakodom elő az Erdélyi Múzeum-Egyesülettel és annak folyóiratával az egyetemi néprajzi oktatás 110. évének megünneplésére szervezett konferencián?¹ Hiszen az egyesületnek, melynek népköltésszettel kapcsolatos tevékenységéről szólni szeretnék, alapszabályzatban rögzített célkitűzései között a néphagyományok gyűjtése és vizsgálata soha nem szerepelt, néprajzi szakosztálya nem volt sem a múzeumi gyűjteményeknek, sem magának az egyesületnek.² Igaz ugyan, hogy a honismereti kutatások előmozdítása kezdettől fogva alapvető célkitűzése volt az Egyesületnek, de 1859-ben, az Erdélyi Múzeum-Egyesület (akkor még -Egylet) életre hívásának idején, nemkülönben a 19. század folyamán, *honismeret* címszó alatt a hazai föld régészeti, történeti, jog- és művelődéstörténeti, földrajzi, geológiai, természetrajzi megismerését szorgalmazták, a néprajz, mint szaktudomány még ismeretlen fogalom volt akkor.³ Mint ahogy egyetemi oktatás sem volt Kolozsváron az Erdélyi Múzeum-Egyesület megszületésének idején. A kolozsvári tudományegyetemet közel másfél évtizeddel később,

---

¹ A konferencián elhangzott előadás szövege megjelent az *Erdélyi Múzeumban* (l. Olosz K. 2009).

² Az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek olyannyira nem állt szándékában múzeumi gyűjteményeit néprajzi részleggel bővíteni, hogy 1899. február 12-én Herrmann Antal az EME ülésén olvasta fel néprajzi gyűjtési útmutatóját, mellyel az Erdélyi Kárpát-Egyesület Mátyás-házban berendezendő néprajzi múzeumának létrehozását és anyagának gyarapítását igyekezett támogatni (l. Herrmann A. 1899).

³ Jó évtizednek kellett még eltelnie, hogy az első néprajzi gyűjteményt befogadja a Magyar Nemzeti Múzeum, de akkor sem hazai néprajzi anyagot, hanem Xantus János távolkeleti gyűjteményét, amely megvetette az alapját a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának.

1872-ben alapították – ez az az időpont tehát, amikortól a két intézmény kapcsolatáról egyáltalán beszélhetünk. És beszélnünk is kell, hiszen az Erdélyi Múzeum-Egyesület az újonnan létesített felsőfokú tanintézetnek már alapításakor segítségére sietett: tulajdonjogának fenntartása mellett az egyetem használatába engedte át valamennyi múzeumi gyűjteményét, könyvtárát, kéziratárát és levéltárát. Két évvel később az Egyesület újabb gesztust tett az egyetem irányába: 1874-ben Finály Henrik jeles nyelvész és történész szerkesztésében megindította *Erdélyi Múzeum* címen tudományos folyóiratát, tág teret nyitva „a hitágazati hittan és a napi politika kivételével” minden tudományágnak, s tudományos fórumot teremtve a kolozsvári tudományegyetem professzorainak eredményeik közzétételére (Finály H. 1874).

A folyóirathoz fűzött remények és elképzelések azonban eleinte nem teljesültek: tudományos értekezések gyéren érkeztek mind az egyesületi szakosztályok, mind pedig az egyetemi oktatók részéről. Ennek okát részben abban látta a Bölcsész-, Nyelv- és Történettudományi Szakosztály háromnegyed százados történetét összefoglaló Rajka László, hogy az egyetemi tanárokat kiépített személyi és tudományos kapcsolataik másfelé vonzották, a testületi szellem csak lassan, fokozatosan alakult ki közöttük (Rajka L. 1937: 7–9). Az okok mélyebb gyökerére Finály Henrik tapintott rá (Finály H. 1876: 67–69), amikor rámutatott az Erdélyi Múzeum-Egyesület ambivalens voltára, mely megalakulásától fogva végigkísérte az Egyesület működését: az Erdélyi Múzeum-Egyesület nem tudós társaságként jött létre, hanem tagdíjat fizető jelentkezők alakulataként. 1859-ben ugyanis – Mikó Imre eredeti szándéka ellenére – nem engedte a kormány, hogy tudós társaságot alkossanak; csak egy múzeumi gyűjteményeket létrehozó és fenntartó egyesület megalakulását hagyta jóvá. A kezdeti szándék és megvalósulás közötti eltérés ódiума tulajdonképpen végigkísérte a Múzeum-Egyesület működését, melyben időről időre hol az 1859-es alapszabályban rögzített múzeumi elgondolás kapott hangsúlyos szerepet, hol pedig az akadémiai törekvések erősödtek fel. Nincs itt helye annak, hogy akár csak vázlatosan is kitérjünk az Erdélyi Múzeum-Egyesület gyakori átszervezésére a két említett elv valamelyikének érvényesülése függvényében, sem arra, hogy milyen címváltoztatások és szerkesztői elgondolások mentén változott-alakult az Egyesület periodikája. Egy dolgot azonban, mint állandó jellemzőt ki kell emelnünk: bármelyik irányba is toldott el a hangsúly az Erdélyi Múzeum-Egyesület és szakosztályainak

működésében, az Egyesület és annak időszaki kiadványai (folyóirata, évkönyvei, emlékkönyvei, tudományos füzetei) mindvégig nyitottak voltak bármely tudományág művelői számára.

E nyitottságnak beszédes bizonyítéka, hogy az Erdélyi Múzeum-Egyesület első tudományos ülésén, 1860. február 25-én Gyulai Pál *Adalék népköltészetünkhöz* címen bemutathatta és méltathatta népköltési gyűjtésének néhány darabját, gazdag nemzetközi összehasonlítás és esztétikai elemzés kíséretében (Gyulai P. 1859–1861, 1860a, 1860b). Az igazsághoz azonban az is hozzá tartozik, hogy az előadás vegyes érzelmeket keltett a hallgatóságban: csodálatot és csodálkozást, örömet és visszatetszést egyaránt.⁴ A tény azonban tény marad: az Erdélyi Múzeum-Egyesület indulásától fogva nyitottnak mutatkozott a tudományos vizsgálódás bármely területe iránt, lett légyen az kanonizált tudományág, vagy éppen alakulóban lévő szakterület. Így kaphatott helyet – változó intenzitással és eredménnyel – a népköltészet és néprajz iránti érdeklődés is az Egyesület életében – a bölcsélet, neveléstudomány, jogtudomány, klasszika-filológia, nyelvészet, irodalomelmélet és irodalomtörténet, könyvészet, történettudomány, régészet, művelődés- és művészettörténet mellett.

A népköltészet iránti érdeklődés eleinte alig-alig van jelen az Egyesület életében. Gyulai Pál előadása után évtizedeknek kell eltelnie, míg újból felszínre kerülnek népköltészeti témák az Egyesület felolvasó ülésein, s azt követően folyóiratának lapjain. E késlekedés semmiképpen sem az Erdélyi Múzeum-Egyesület közönyének tudható be, sokkal inkább annak az egyszerű tényállásnak, hogy azokban az évtizedekben indul meg a magyar népköltészet tudatos gyűjtése és kiadása – magyarán a népköltészet megismerése, s vele párhuzamosan egy új tudományág formálódása-alakulása. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület a 19. század hatvanas-hetvenes-nyolcvanas éveiben, amikor is igen hangsúlyosan Pestre összpontosultak a szellemi erők, nem jelenthetett olyan tudományos központot, mely istápolója lehetett volna a formálódó folklórtudománynak. A folklórvizsgálatok

---

⁴ Gyulai így számolt be barátjának előadása fogadtatásáról: „Az Erdélyi Múzeum-Egylet első tudományos ülésén felolvasott értekezésemmel is megbuktam. A jó erdélyi mágnások nagyon csodálkoztak, hogy a kocsisoktól és szolgálóktól került költemények boncolásával merem mulattni őket. Különöcség és észfitogtatás az egész – volt a rövid, de kimerítő ítélet.” (Gyulai Pál levele Csengery Antalhoz, 1860. március 10. Somogyi S. 1961: 405). Gyulai előadása azonban más vonatkozásban is hatott: ez adott döntő indítást Kriza Jánosnak ahhoz, hogy a *Vadrózsákat* végre tető alá hozza.

– alapszabályaiból következően – a későbbiek során sem kaptak központi szerepet az Egyesület tevékenységében, az irodalomtörténet árnyékában azonban karakterisztikus kutatási területek otthonává lett a kolozsvári tudományos műhely a 20. században.

A folklórorientációt tulajdonképpen csak a 19. század nyolcvanas éveitől követhetjük nyomon az Erdélyi Múzeum-Egyesület tevékenységében, attól fogva azonban hol erőteljesebben, hol visszafogottabban megnyilvánuló, de állandó jelenlétével számolhatunk. Az Egyesület ilyen irányú tájékozódása kimutathatóan az egyetemi oktatással összefüggésben jött létre: a kolozsvári tudományegyetem magyar nyelv- és irodalom professzorának, Imre Sándornak népdalt vizsgáló felolvasásai/közleményei jelentették a nyitányt, majd a 19. század utolsó éveitől látványosan erőre kapó néprajzi vizsgálódások uszályában bontakozott ki a 20. század első évtizedeiben. A trianoni döntés után több mint egy évtizedig szünetelt a folyóirat megjelenése, csak 1930-tól indult újra, s töltötte be 1947-ig a magyar nyelvű tudományosság egyetlen fórumának szerepét. A harmincas években a lap igyekezett minél tágabb lehetőséget nyitni az egyetem nélkül maradt tudományos erőknél, a negyvenes években pedig az újraindított kolozsvári magyar nyelvű egyetemi oktatás tanszemélyzetének és a felnövekvő új néprajzos generációnak biztosított lehetőséget kutatási eredményeik közzétételére.

Az évek, évtizedek folyamán az *Erdélyi Múzeumban* sokféle folklórtárgyú publikáció látott napvilágot, ezek azonban tulajdonképpen öt tematikai csoportba sorolhatók: **1.** gyűjtések; **2.** a népköltészet elvi-elméleti problémái, módszertani kérdések; **3.** a folklórjelenségek történeti szemléletű vizsgálata; **4.** folklór és irodalom közti átmeneti műfajok; **5.** a román népköltészet ismertetése, román–magyar folklórkapcsolatok. A következőkben ezeket fogom röviden vázolni.

1. Áttekintve az *Erdélyi Múzeum* ötvenkét évfolyamát, megállapíthatjuk, hogy a folklórgyűjtés és annak szorgalmazása nem volt erős oldala sem az Egyesületnek, sem a folyóirat szerkesztőinek. Sok évtizedes működése alatt az Egyesület soha nem bocsátott ki gyűjtési felhívást, soha nem buzdított gyűjtésre, s az is csupán egyetlen alkalommal fordult elő az Egyesület életében, hogy anyagi támogatást nyújtson terepmunkát végző folklórgyűjtőnek: 1908 nyarán Seprődi János máramarosi ruténok körében végzett népzenei gyűjtésének költségeit fedezte, beleértve a gyűjtéshez szükséges eszközök (fonográf, viaszhengerek) biztosítását is. Ezt az

egy esetet leszámítva soha nem kezdeményezett gyűjtőmunkát, s a folyóirat szerkesztői pedig soha nem ismertették elvárásaikat a folklórszövegek lejegyzése, közlése tekintetében. Mindezek következtében az *Erdélyi Múzeum* köteteiben csak véletlenszerűen bukkannak fel kisebb-nagyobb folklórgyűjtések, melyek mind a lejegyzés módját, mind a szövegek hitelességét, műfaji megoszlását vagy rendszerezését tekintve igen tarka képet mutatnak. A gyűjtők esetleges jelentkezésének következtében az arányok eltorzultak mind a népköltészeti műfajokat, mind pedig a gyűjtőpontok földrajzi elhelyezkedését illetően: többnyire csak a Székelyföld és Kolozsvár közvetlen környéke került a gyűjtők szemhatárán belül, műfaji megoszlás tekintetében pedig a népi prózai hagyományok teljes mellőzését figyelhetjük meg. Az *Erdélyi Múzeumban* jelentkező gyűjtők kizárólag csak a verses hagyományokra figyeltek, s azon belül is a balladát részesítették előnyben. További arányeltolódást jelent az is, hogy a verses népköltészet darabjait Domokos Pál Péter 1937-es csiki gyűjtésétől (Domokos P. 1937) eltekintve dallam nélkül tették közzé feljegyzőik, akik között korábról már ismert gyűjtőkkel és teljesen ismeretlenekkel egyaránt találkozunk.

Sebesi Jób neve 1888-ban ismerősen csenghetett a folyóirat szerkesztői előtt, hiszen pár évvel korábban jelent meg a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* harmadik kötetében a Benedek Elekkel közös székelyföldi gyűjtése (Kriza J. – Orbán B. – Benedek E. – Sebesi J. 1882). Az viszont már kevésbé valószínű, hogy tudtak volna Gyulai Pál észrevételeiről, amelyekben a Benedek–Sebesi-féle balladák egy részének népi eredetét vonta kétségbe (l. Gyulai P. 1882: 444–445). Ennek tulajdonítható, hogy minden kritika nélkül elfogadta és közölte az Egyesület akkori periodikája Sebesi két terjedelmes balladaközleményét (Sebesi J. 1888a, 1888b), melyeknek hitelességét már a kortárs Sebestyén Gyula is megkérdőjelezte (Sebestyén Gy. 1889), a szakmai közvélemény pedig utólag egységesen hamisítványoknak tekintette. Sebesi tudatos hamisítási szándékáról árulkodik az a tény is, hogy a „balladák” mellé teóriát is gyártott: úgy közölte hamisítványait, mint annak bizonyítékait, hogy a hegyvidéki (székely) és az alföldi balladatípus között létezik egy átmeneti forma, az „erdélyi ballada”, amely oldottabb, nem annyira drámai, mint a székely (tulajdonképpen a régi stílusú) balladák többsége, de nem is annyira lírába hajló, mint az alföldi betyárballadák. Teóriája igazolására a régi székely balladák egyikét-másikát „feldúsította” ismétlésekkel, állandó jelzők sokaságával, vagy pedig új stílusú baleset és bűntényballadákkal próbált meggyőző lenni.

A szakmai utókor egyértelműen elvetette Sebesi Jób hamisítványait, a 19. század végi és 20. század eleji szakirodalomban azonban gyakran találkozzunk Sebesi e közleményeire való hivatkozással. Így van ez Kanyaró Ferenc esetében is, aki két alkalommal, 1906-ban és 1909-ben közölt székelyföldi népballadákat az *Erdélyi Múzeumban* (Kanyaró F. 1906, 1909), s a változatok számbavételekor rendszeresen hivatkozott Sebesi említett közléseire. Ez azonban mit sem von le Kanyaró publikációinak értékéből, melyek régi stílusú klasszikus balladákkal és baleset-, bűntény és siratóballadák változataival gazdagították a korabeli balladaismeretet. Meg kell emlékeznünk még a verses népköltészet két másik, kevésbé ismert gyűjtőjéről: Versényi Györgyről, aki a 20. század elején jelentkezett a Kolozsvar-környéki népdalokat, népies műdalokat és balladákat vegyesen tartalmazó gyűjtésével (Versényi Gy. 1901), melynek sajtószerű rendszerezési módjával nem érthetünk egyet, de szövegközléseiért számon kell tartanunk. Székely Pál 1944-es bálványosváraljai gyűjtését meg a gyűjtőpont megválasztásának jelentőségéért, nagyolt fonetikus szövegjegyzéséért, s nem utolsó sorban a rögzített szövegek fontosságáért kell jó emlékeztünkben megtartanunk (Székely P. 1944).

Székely Pál gyűjtése egyúttal a folklórgyűjtésben bekövetkezett szemléletváltásról is árulkodik: a szövegHITELESSÉG igényének egyre inkább dialektológiai vonzatai is jelentkeztek: Ennek folklorisztikai hozadékaként könyvelhetjük el, hogy nyelvjáráskutató nyelvészeink – Csúry Bálint, Balogh Ödön, Nagy Jenő – gyűjtésében szokásleírásokkal, néprajzi-népköltészeti feljegyzésekkel találkozhatunk az *Erdélyi Múzeum* lapjain a harmincas-negyvenes években (Csúry B. 1930, Balogh Ö. 1932, Nagy J. 1943). A népszokások iránti érdeklődést más vonatkozásban is felkarolta az Erdélyi Múzeum-Egyesület: a kolozsvári református teológiai intézet hallgatóinak 70 falura kiterjedő, téli néphagyományokat felölelő gyűjteményét az *Erdélyi Tudományos Füzetek* 103. számaként hozta nyilvánosságra az Egyesület 1939-ben (Makkai E. – Nagy Ö. 1939).

A szövegközlések mellett – ritkábban ugyan, de találkozunk olyan írással is az Erdélyi Múzeum-Egyesület időszaki kiadványainak lapjain, melyek a gyűjtött anyag feldolgozását, értelmezését tartalmazzák. Itt mindenek előtt Seprődi János kitűnő tanulmányára hivatkozhatunk, melyben szülőfaluja, Kibéd táncait ismertette és osztályozta igen alapos megfigyelések alapján (Seprődi J. 1909b), de idézhetjük Konsza Samu székely katonadalokat elemző írását is (Konsza S. 1934).

2. Bármennyire szórványos és esetleges volt a gyűjtési eredmények bemutatása az *Erdélyi Múzeumban*, visszatekintve úgy tűnik, hogy a folyóirat folklórral kapcsolatos tevékenységének sokkal maradandóbb részét képezik a gyűjtött és közzétett folklóradatok, mint a népköltészet elméleti-elvi problémáinak, vagy a folklórvizsgálatok módszertani kérdéseinek szentelt írások. A folklór mibenléte, a szóbeli költészet sajátosságai, a népdal műfaji problémái, képeinek szerkezete, a népdal fajai körül köröznak Imre Sándor tanulmányai az 1880-as évek derekán-végén (Imre S. 1886a, 1886b, 1889). Ezek az írások azonban Erdélyi János koncepciójához viszonyítva nem sok újat hoztak, így ma már csak tudománytörténeti adalékként tarthatjuk számon. Egyetlen vonatkozásban azonban Imre Sándor meghaladta Erdélyi elgondolásait: a népdalok természeti kezdőképének értelmezése dolgában. Erdélyivel ellentétben felismerte, hogy a népdal érzelmi-gondolati tartalma és a természeti kezdőképek között az esetek túlnyomó többségében kimutatható a szerves összefüggés, néha azonban kultúrtörténeti ismeretek is szükségesek ennek kiderítéséhez.

A műfajelméleti vizsgálódások mellett több szerző is foglalkozott vers-tani-stilisztikai kérdésekkel. Volt, aki irodalomelméleti oldalról közelített, például, a refrén kérdéséhez (Csernátoni Gy. 1886), vagy a magyar verse-lés jellegzetességeihez és problémáihoz (Torkos L. 1912), de volt kifejezetten folklórorientáltaságú vizsgálója is az alliteráció és gondolatrítmus már Gyulai által felvetett problémakörének, méghozzá finn–magyar összehasonlító kontextusban (Vikár B. 1899).

Említettem már korábban, hogy az *Erdélyi Múzeum* tudományos horizontján kívül rekedtek a folklórjelenségek vizsgálatának módszertani problémái. A folyóirat ötvenkét évfolyamában egyetlen olyan tanulmányt találunk, melyben azok az elvi szempontok fogalmazódtak meg, melyeknek érvényesülniük kellett volna a folklórgyűjtéstől kezdve a folklórjelenségek vizsgálatáig bárhol és bármikor. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy ez a tanulmány – Gunda Béla írása (1945) – inkább az etnográfia problémáira kereste a választ, de érintőlegesen a folklórvizsgálatokra is kiterjedt. A *funkcionalizmus kérdése a néprajzban* címen a kolozsvári egyetem néprajzprofesszora annak a meggyőződésének adott hangot, s fejtette ki nézeteit 1945-ben, hogy a népi kultúrát csak mint szerves egészet szabad és kell vizsgálni, nem külön az anyagi és külön a szellemi kultúra jelenségeit, hiszen bármely civilizáció funkcionális egységet alkot, minden mindennel összefügg, bármelyik kultúra intézményei, jelenségei, tárgyai kölcsönösen

meghatározzák egymást, s ennek következtében több funkciót is betöltenek a társadalom életében. A néprajzi kutatásnak éppen az lenne a feladata, hogy a népi kultúrát egységében szemlélje és vizsgálja, ne tagolja mesterségesen külön szegmensekre az egymással szoros kapcsolatban álló dolgokat, jelenségeket. Gunda Béla tanulmányának az *Erdélyi Múzeumban* megfigyelhető konkrét hatásáról nem számolhatunk be: alig két évvel e tanulmány megjelenése után, 1947-ben megszűnt a folyóirat, s hamarosan a néprajz tanszék is. Gyanítjuk azonban, hogy az *Erdélyi Múzeumban* közölt írás gondolatai már korábban is ismertek lehettek Gunda tanítványai körében és a negyvenes években felnövekvő néprajzos nemzedék előtt, mert az *Erdélyi Múzeum* utolsó évfolyamaiban néhány olyan tanulmányra bukkanunk, melyek bizonyos folklórjelenségeket, szokáshagyományokat a funkcionalitásuk oldaláról közelítenek meg. Így jár el Faragó József a mezőszegi Pusztakamarás táncéletének vizsgálata során, vagy a magyarkapusi legényavatást elemző írásában (Faragó J. 1946, 1947), de Kovács Ágnes is, aki a kalotaszegi Ketesd mesekincsét a mesemondás funkcionalitásának függvényében tárta fel és értelmezte (Kovács Á. 1944).

A folklórvizsgálatok módszertanáról, ha nem is születtek átfogó összefoglalások, módszertani kérdések érintésével, taglalásával gyakorta találkozunk az *Erdélyi Múzeum* lapjain a különböző kiadványok recenzálása kapcsán. E műfajnak kiváló képviselője és egyben kérlelhetetlen szigoráról közismert művelője Seprődi János volt, aki elvszerű, de olykor a kíméletlenségig szókimondó bírálataiban rendre felvázolta azokat a követelményeket és elvárásokat, amelyek a szakszerű és megbízható népzenei gyűjtésnek, és általában mindenféle folklórgyűjtő- és publikáló tevékenységnek elengedhetetlen feltételei (l. Seprődi J. 1906, 1907, 1908, 1909a, 1914, 1915).

3. Elvi-elméleti szinten az Erdélyi Múzeum-Egyesület nem foglalkozott a folklórjelenségek történetiségének problematikájával sem. Folyóiratának lapjain azonban sűrűn találkozunk olyan kisebb-nagyobb adatközlő írásokkal, melyek a történeti szemlélet jegyében születtek. A forráskutatás, bizonyos szövegek, szokások, hiedelmek történeti előzményeinek, a közeli vagy távoli múltban való meglétének felderítése a századforduló éveitől kezdve, de különösen a két világháború közötti időben kedvelt elfoglaltsága volt nemcsak a folklórra szakosodott írástudóknak,

de történészeknek, irodalomtörténészeknek és nyelvészeknek egyaránt (Szabó T. A. 1930a, 1930b, 1932, 1941b; SZTA 1944, 1945a; Konsza S. 1939; Árvay J. 1947; Pálffy M. 1935). Boszorkányperek, népi gyógyászati emlékek, szokáshagyományok hiedelemanyagát bányászták ki a levéltári anyagból (Szamosi J. 1893, n. n. 1898, Komáromy A. 1901, Török I. 1908, Király P. 1911, Debreczy S. 1940, SZTA 1942, 1945b), vagy – fordított eljárással – a régészeti leletek titkainak megfejtéséhez saját koruk hiedelmeit hívták segítségül (Roska M. 1908, 1912, 1913); közmondásokat, szólásokat hoztak felszínre a régi szövegelemekből, de előkerült például 18. századi betlehemes játék (Szabó T. A. 1946), vagy olyan konkrét, datálható eseményhez kapcsolódó népi verselő hírverse is, melyet néhány évtized múlva népballadaként jegyeztek fel a gyűjtők (Dömötör S. 1930, Szabó T. A. 1930c). A szövegelemek felderítése mellett az *Erdélyi Múzeum* munkatársait erőteljesen foglalkoztatták a témavándorlás ország- és nyelvhatáron, évszázadokon vagy akár évezredekén átívelő jelenségei is (Binder J. 1892, Imre L. 1909, Gálos R. 1909, Elek O. 1914, Dömötör S. 1931). Az ebbe a témakörbe vágó írásokat a pozitivista jellegű adatgyűjtés, a hiteles feldolgozás és a megbízhatóság avatja fontos, forrásértékű közleményeké a ma embere számára.

4. A negyedik témakör, mely karakteresen kirajzolódik az *Erdélyi Múzeum* munkatársi gárdájának tevékenységében, a folklór és irodalom közti átmeneti műfajok tanulmányozásához kapcsolódik. Olyan alkotások vizsgálatához, melyek eredetük, megformálásuk, írásos létformájuk folytán irodalmi alkotásoknak tekinthetők, változatokban bujdosó létük, gyakran szóbeliségbe átcsapó életformájuk, kifejező eszközeiknek népi gyökerei viszont a folklórjelenségekhez kapcsolják. Ez a témakör volt a legtesthezállóbb a múzeumi csoportosulás, s azon belül is a múzeumi gondolat hívei számára, hiszen a kutatások egy része közvetlenül a múzeumi gyűjteményekhez kapcsolódott: azoknak a kéziratos világi énekeskönyveknek a feltárását, tanulmányozását és megismertetését jelentette, melyek közül sokat az Erdélyi Múzeum-Egyesület gyűjteményei mentettek meg az elkallódástól, vagy amelyeket a kutatók fedeztek fel erdélyi köz- vagy magángyűjteményekben. A kéziratos világi énekeskönyvek kutatásában úttörő volt Kanyaró Ferenc, aki a 1890-es évek folyamán több alkalommal is jelentkezett 17–18. századi énekeskönyvek, virágénekek vagy a kéziratos énekeskönyvek tréfás és csúfolódó darabjainak bemutatásával (Kanyaró

F. 1892, 1893, 1903). Kanyaró kezdeményezését hamarosan Ferenczi Zoltán folytatta a *Bocskor daloskönyv* énekeinek közzétételével (Ferenczi Z. 1898), Erdélyi Pál Horváth Ádám gyűjteményének ismertetésével (Erdélyi P. 1908), illetve Domokos Pál Péter egy 17. századi kéziratos énekeskönyv bemutatásával (Domokos P. 1939) –, hogy csak a legmarkánsabb eredményeket jelezzem –, majd a két világháború közötti időszakban Szabó T. Attila kutatásaiban és kéziratos énekeskönyv-katalógusában teljesedtek ki az ilyen irányú vizsgálódások (Szabó T. A. 1929, 1932, 1934, 1941a).

Folklor és irodalom határmezsgyéjén egyensúlyozó prózai műfajnak, az anekdotának a kutatásával tett szert országos hírnévre és szaktekintélyre György Lajos irodalomtörténész, egyetem tanár, az Erdélyi Múzeum-Egyesület egyik meghatározó személyisége, aki tudományos eredményeinek jelentős hányadát az *Erdélyi Múzeum* lapjain, illetve az *Erdélyi Tudományos Füzetekben* hozta nyilvánosságra. A Till Eulenspiegel magyar nyomait, a magyar anekdoták Naszreddin kapcsolatait vagy a vándoranekdoták eurázsiai kapcsolatrendszerét feltáró tudós az anekdota műfajának eredetéről, nemzetközi kapcsolatairól, folklor és irodalom határkérdéseiről nyújtott széleskörű tájékoztatást az általa szerkesztett *Erdélyi Múzeum* lapjain (György L. 1931, 1933, 1938, 1940).⁵

Folklor és irodalom határkérdéseivel szembesültek azok a kutatók is, akik a népkönyveknek az irodalomban és a néphagyományokban betöltött szerepét vizsgálták (Imre L. 1893, Gálos R. 1909).

5. A román népköltészet ismertetésének/népszerűsítésének kezdeményezője – az Erdélyi Múzeum-Egyesület felolvasó üléseinek gyakori szereplője – Moldován Gergely volt, aki származásánál fogva és tudományos érdeklődésének megfelelően a 19. század végén, illetve a 20. század elején számos tanulmányban foglalkozott a román népszokásokkal, a román néphiedelemvilágával, népköltészetének sajátosságaival, érzelem- és gondolatvilágával (Moldován G. 1887, 1888a, 1888b, 1890, 1902, 1905, 1914, 1916–1917).

A két világháború közötti időszakban pedig id. Kántor Lajos folytatott beható kutatásokat a román–magyar folklorkapcsolatokról, illetve a román-

⁵ Az anekdota-kutatás további eredményeit l. Dömötör S. 1932, Csúry B. 1932.

nok magyarságképéről, amint az a román népköltészetben megnyilvánul (Kántor L. 1933a, 1933b).

Összegzésül ismételten hangsúlyozni szeretném, hogy az Erdélyi Múzeum-Egyesület, jöllehet célkitűzései között soha nem szerepelt a néprajzi-népköltészeti gyűjtés és kutatás, nem zárkozott el e fiatal tudomány-szakok művelése elől; folyóirata pedig, mely nem volt néprajzi szakfolyóirat, tág teret és lehetőséget biztosított a néprajzi-népköltészeti kutatások eredményeinek közzétételére, olyannyira, hogy utolsó évfolyamai – az egyetem tanszemélyzetének és fiatal diplomásainak köszönhetően – mind tematikai gazdagságuk, mind szakmai színvonaluk tekintetében akár néprajzi közlönyként is megállták volna helyüket.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület a kolozsvári tudományegyetemtől formálisan mindvégig független volt, valójában azonban úgy működött, mint az egyetem tudományos háttérintézménye. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az a tény, hogy a népköltészeti-néprajzi orientáció azokban az időszakokban kapott hangsúlyosabb szerepet az Egyesület életében s következőképpen folyóirata lapjain, amikor az egyetemen néprajzi oktatás folyt: a századforduló körüli években és a 20. század negyvenes éveiben.

Szakirodalom

ÁRVAY József

1947 Szentivánnapi népszokásaink legrégebbi említése. *Erdélyi Múzeum* LII. (1–4) 99–100.

BALOGH Ödön

1932 Néprajzi jegyzetek a gyimesfelsőlóki és gyimesközéplóki csángókról. *Erdélyi Múzeum* XXXVII. (7–12) 332–353.

1942 Néprajzi jegyzetek a csügési magyarokról. *Erdélyi Múzeum* XLVII. (1) 29–46.

BINDER Jenő

1892 Néhány népies trufánk rokonsága. *Erdélyi Múzeum* IX. (7) 388–409.

CSERNÁTONI Gyula

1886 A refrain és alkalmazása a magyar költészetben. In: SCHILLING Lajos (szerk.): *Az Erdélyi Múzeum-Egylet Bölcsélet-, Nyelv- és Történelemtudományi Szakosztályának Kiadványai* III. (1–4) 159–200.

CSÚRY Bálint

1930 Néprajzi jegyzetek a moldvai magyarokról. *Erdélyi Múzeum* XXXV. (4–6) 155–176.

1932 Pápai Páriz Ferenc Faust-anekdotája. *Erdélyi Múzeum* XXXVII. (4–6) 233–234.

DEBRECZY Sándor

1940 Apaffi Anna orvosságos könyve (1677). *Erdélyi Múzeum* XLV. (4) 322–324.

DOMOKOS Pál Péter

1937 Régi csiki népdalok. *Erdélyi Múzeum* XLII. (4) 319–338.

1939 Zemplény János kéziratos énekeskönyve. (XVII. század) *Erdélyi Múzeum* XLIV. (4) 355–364.

DÖMÖTÖR Sándor

1930 Balogh Józsi balladája. *Erdélyi Múzeum* XXXV. (4–6) 196–197.

1931 A cigányok temploma. *Erdélyi Múzeum* XXXVI. (10–12) 391–403.

1932 Vida György facetiái. *Erdélyi Múzeum* XXXVII. (7–12) 272–293.

ELEK Oszkár

1914 A remete és az angyal. *Erdélyi Múzeum* XXXI. (3) 168–175.

ERDÉLYI Pál

1908 Horváth Ádám gyűjteménye. *Erdélyi Múzeum* XXV. (4) 238–253.

FARAGÓ József

1946 A tánc a mezőségi Pusztakamaráson. *Erdélyi Múzeum* LI. (1–4) 31–46.

1947 Legényavatás Magyarokiskapuson. *Erdélyi Múzeum* LII. (1–4) 112–118.

FERENCZI Zoltán

1898 A Bocskor daloskönyv énekei. I–IV. *Erdélyi Múzeum* XV. (7) 372–383, (8) 441–455, (9) 510–522, (10) 570–577.

FINÁLY Henrik

1874 A szerkesztőség bemutatja magát az olvasó közönségnek. *Erdélyi Múzeum* I. (1) 1–5.

1876 Titkári jelentés. Az Erdélyi Múzeum-Egylet közgyűlése március 6-kán. *Erdélyi Múzeum* III. (4) 63–72.

GÁLOS Rezső

1909 Mikes és a Gesta Romanorum egyik példája. *Erdélyi Múzeum* XXVI. (3) 308–309.

1911 A cinkotai kántorról szóló adomához. *Erdélyi Múzeum* XXVIII. (1) 74–75.

GUNDA Béla

1945 A funkcionalizmus kérdése a néprajzban. *Erdélyi Múzeum* L. (3–4) 180–194.

GYÖRGY Lajos

1931 Eulenspiegel magyar nyomai. *Erdélyi Múzeum* XXXVI. (10–12) 355–390 [Megjelent: Erdélyi Tudományos Füzetek, 40.]

1933 Magyar anekdotáink Naszreddin-kapcsolatai. *Erdélyi Múzeum* XXXVIII. (1–3) 65–85. [Megjelent: Erdélyi Tudományos Füzetek, 54.]

1938 Vándoraneidoták. *Erdélyi Múzeum* XLIII. (1) 13–26.

1940 A magyar nábob. *Erdélyi Múzeum* XLV. (3) 215–239.

GYÖRGY Lajos (szerk.)

1937 *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület háromnegyedszázados tudományos működése. 1859–1934.* Kiadja az Erdélyi Múzeum-Egyesület, Cluj-Kolozsvár

GYULAI Pál

1859–1861 Adalék népünk költéséhez. In: BRASSAI Sámuel (szerk.): *Az Erdélyi Múzeum-Egylet Évkönyvei* I. Kiadja az Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 46–48. Kivonat

1860a Adalék népköltészetünkhöz. *Budapesti Szemle* IX. (XXX) 272–299.

1860b Jegyzet az „Adalék népköltészetünkhöz” című értekezéshez. *Budapesti Szemle* IX. (XXX) 300–302.

1882 Gyulai Pál jegyzetei a balladákhöz. In: KRIZA János – ORBÁN Balázs – BENEDEK Elek – SEBESI Jób (szerk.): *Székelyföldi gyűjtés.* (Magyar Népköltési Gyűjtemény, III.) Athenaeum Kiadó, Budapest, 444–445.

HERRMANN Antal

1899 Tájékoztató a néprajzi gyűjtés dolgában. *Erdélyi Múzeum* XVI. (2) 119–120.

IMRE Lajos

1893a A magyar Faust. *Erdélyi Múzeum* X. (3) 158–174.

1893b A magyar Faust. *Erdélyi Múzeum* X. (4) 236–253.

1909 Adalék a cinkotai kántorról szóló adomához. *Erdélyi Múzeum* XXVI. (3) 307–308.

IMRE Sándor

1886a A népdal alkata s képei. In: SCHILLING Lajos (szerk.): *Az Erdélyi Múzeum-Egylet Bölcelet-, Nyelv- és Történelemtudományi Szakosztályának Kiadványai* II. (1–4) 83–118.

1886b Népköltés, népdal. Gondolat-töredékek. In: SCHILLING Lajos (szerk.): *Az Erdélyi Múzeum-Egylet Bölcelet-, Nyelv- és Történelemtudományi Szakosztályának Kiadványai* II. (1–4) 267–316.

1889 A magyar népdal nemei (két közlemény). In: HEGEDŰS István (szerk.): *Az Erdélyi Múzeum-Egylet Bölcelet-, Nyelv- és Történelemtudományi Szakosztályának Kiadványai* VI. (1–6) 382–402, 465–486.

KÁNTOR Lajos

1933a Kölcsönhatás a magyar és román népköltészetben. In: GYÖRGY Lajos (szerk.): *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Nagybányán 1932. augusztus 25–28. napján tartott tizenegyedik vándorgyűlésének Emlékkönyve*. Kiadja az Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 29–38.

1933b Magyarok a román népköltészetben. *Erdélyi Múzeum* XXXVIII. (1–3) 46–64.

KANYARÓ Ferenc

1892 Virágénekek a XVII. és XVIII. századból. *Erdélyi Múzeum* IX. (9) 546–557.

1893 Régi magyar virágénekek. (Solymosi József daloskönyve.) *Erdélyi Múzeum* X. (2) 69–101.

1903 Tréfás versek és gúnyénekek a régi magyar népies költészetből. *Erdélyi Múzeum* XX. (9) 494–516.

1906 Régi székely balladák. *Erdélyi Múzeum* XXIII. (1) 49–52.

1909 Régibb székely népballadák változatai. *Erdélyi Múzeum* XXVI. (4) 335–342.

KIRÁLY Pál

1911 A magyar boszorkányok (Komáromy Andor oklevéltára nyomán). *Erdélyi Múzeum* XXVIII. (3) 165–169.

KOMÁROMY Andor

1901 A kolozsvári boszorkányperekről. *Erdélyi Múzeum* XVIII. (4) 185–201.

KONSZA Samu

1934 Katonadalok a székely népköltészetben. In: GYÖRGY Lajos (szerk.): *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Sepsiszentgyörgyön 1933. augusztus 27–29. napjain tartott tizenkettedik vándorgyűlésének Emlékkönyve*. Kiadja az Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 52–58.

- 1939 Adalék a népköltészeti termék születéséhez. *Erdélyi Múzeum* XLIV. (3) 291–293.
- KOVÁCS Ágnes
- 1944 A kalotaszegi Ketesd mesekincse. *Erdélyi Múzeum* XLIX. (3–4) 386–423.
- KRIZA János – ORBÁN Balázs – BENEDEK Elek – SEBESI Jób
- 1882 *Székelyföldi gyűjtés*. (Magyar Népköltési Gyűjtemény, III.) Athenaeum Kiadó, Budapest
- MAKKAI Endre – NAGY Ödön (szerk.)
- 1939 *Adatok téli néphagyományaink ismeretéhez*. Hetven néprajzi gyűjtő munkája alapján összeállította Makkai Endre és Nagy Ödön. (Erdélyi Tudományos Füzetek, 103.) Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár
- MOLDOVÁN Gergely
- 1887 A mőcokról. In: SCHILLING Lajos (szerk.): *Az Erdélyi Múzeum-Egylet Bölcelet-, Nyelv- és Történelemtudományi Szakosztályának Kiadványai* IV. (1–4) 79–115.
- 1888a Szárnyasok a román nép eszmevilágából. In: HEGEDŰS István (szerk.): *Az Erdélyi Múzeum-Egylet Bölcelet-, Nyelv- és Történelemtudományi Szakosztályának Kiadványai* V. (1–6) 1–23, 81–114.
- 1888b A varázsköltés a románoknál. In: HEGEDŰS István (szerk.): *Az Erdélyi Múzeum-Egylet Bölcelet-, Nyelv- és Történelemtudományi Szakosztályának Kiadványai* V.(1–6) 259–294.
- 1890 A román nép hitvilágából. In: HEGEDŰS István (szerk.): *Az Erdélyi Múzeum-Egylet Bölcelet-, Nyelv- és Történelemtudományi Szakosztályának Kiadványai* VII. (1–6) 73–91, 174–190, 271–297.
- 1902 A román katona lelki világa. *Erdélyi Múzeum* XIX. (3) 113–130.
- 1905a A szerető leírása a román népdalban. *Erdélyi Múzeum* XXII. (4) 181–193.
- 1905b A szerető leírása a román népdalban. *Erdélyi Múzeum* XXII. (5) 255–270.
- 1914a A tündérnök a román népmesében. *Erdélyi Múzeum* XXXI. (3) 133–144.
- 1914b A tündérnök a román népmesében. *Erdélyi Múzeum* XXXI. (4) 214–218.

1916–17 A szerelem a román népdalban. *Erdélyi Múzeum* XXXIII–XXXIV. 73–102.

NAGY Jenő

1943 Lakodalom a kalotaszegi Magyarvalkón. *Erdélyi Múzeum* XLVIII. (3–4) 391–405.

n. n.

1898 A babona áldozata. *Erdélyi Múzeum* XV. (8) 473.

OLOSZ Katalin

2009 Az Erdélyi Múzeum-Egyesület és az Erdélyi Múzeum népköltészettel kapcsolatos tevékenysége (1859–1948). *Erdélyi Múzeum* LXXI. (3–4) 137–145.

PÁLFFY Márton

1935 Cserei Mihály történeti adomái és apoftegmai. *Erdélyi Múzeum* XL. (7–9) 249–268.

RAJKA László

1937 A Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Szakosztály története. 1860–1934. In: GYÖRGY Lajos (szerk.): *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület háromnegyedszázados tudományos működése. 1859–1934.* Kiadja az Erdélyi Múzeum-Egyesület, Cluj-Kolozsvár, 3–36.

ROSKA Márton

1908 A nap a babonákban. *Erdélyi Múzeum* XXV. (4) 254–255.

1912 A tűz. In: ERDÉLYI Pál (szerk.): *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Vajdahunyadon 1911. október 7–9. napján tartott hatodik Vándorgyűlésének Emlékkönyve.* Kiadja az Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 72–93.

1913 Az őskori temetkezés zsugorító módja okáról. *Erdélyi Múzeum* XXX. (1) 31–40.

SEBESI Jób

1888a Erdélyi népballadák. In: HEGEDŰS István (szerk.): *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Bölcsészeti-, Nyelv- és Történelemtudományi Szakosztályának Kiadványai* V. (1–6) 132–150.

1888b Adalékok népköltésünkhöz. In: HEGEDŰS István (szerk.): *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Bölcsészeti-, Nyelv- és Történelemtudományi Szakosztályának Kiadványai* V. (1–6) 498–516.

SEBESTYÉN Gyula

1889 Sebesi Jób újabb népköltészeti gyűjtései. *Egyetemes Philológiai Közöny* XIII. (4) 409–411.

SEPRÓDI János

- 1906 Két újabb népköltési gyűjtemény. [A MNGY VI. és VII. kötetéről.] *Erdélyi Múzeum* XXIII. (2) 150–166.
- 1907 Magyar népköltési gyűjtemény VIII. kötet. Dunántúli gyűjtés. Gyűjtötte és szerkesztette Dr. Sebestyén Gyula. *Erdélyi Múzeum* XXIV. (1) 56–58.
- 1908a A magyar népdal zenei fejlődése. *Erdélyi Múzeum* XXV. (5) 293–327.
- 1908b A magyar népdal zenei fejlődése. *Erdélyi Múzeum* XXV. (6) 349–367.
- 1909a Felelet dr. Fabó Bertalan válaszára. *Erdélyi Múzeum* XXVI. (2) 233–243.
- 1909b A székely táncokról. *Erdélyi Múzeum* XXVI. (4) 323–334.
- 1914 Cîntece populară românești din comitatul Bihor (Ungaria) Culese și notate de Béla Bartók profesor la Academia regală de muzică din Budapesta. București, 1913. *Erdélyi Múzeum* XXXI. (4) 229–232.
- 1915 Népköltési gyűjteményeink hiányai. *Erdélyi Múzeum* XXXII. [sz. n.] 164–206.

SOMOGYI Sándor (szerk.)

- 1961 *Gyulai Pál levelezése 1843-tól 1867-ig*. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Somogyi Sándor. (A magyar irodalomtörténetírás forrásai, 4.) Akadémiai Kiadó, Budapest

SZABÓ T. Attila

- 1929 Az Erdélyi Múzeum-Egylet XVI–XIX. századi kéziratos énekeskönyvei. *Erdélyi Irodalmi Szemle* VI. (3–4) 284–304 [Megjelent: Erdélyi Tudományos Füzetek, 20.]
- 1930a Lupuj vajda történetének ismeretlen változata. *Erdélyi Múzeum* XXXV. (7–9) 311.
- 1930b Egy ismert és egy ismeretlen kuruckori ének. *Erdélyi Múzeum* XXXV. (7–9) 271–277.
- 1930c Balogh Józsi balladájának változatai. *Erdélyi Múzeum* XXXV. (10–12) 372–373.
- 1932 Adalékok és szempontok a magyar diákéneklés irodalomtörténeti vizsgálatához. In: GYÖRGY Lajos (szerk.): *Az Erdélyi Múzeum-Egylet Nagyenyedén 1931. augusztus 28-30. napján tartott tizedik vándorgyűlésének Emlékkönyve*. Kiadja az Erdélyi Múzeum-Egylet, Kolozsvár, 52–62.

- 1934 *Kéziratos énekeskönyveink és verses kézírataink a XVI–XIX. században.* k. n., Zilah
- 1941a Újabb adatok és pótlások kéziratos énekeskönyveink és verses kézírataink könyvészetéhez. *Erdélyi Múzeum* XLVI. (1–2) 51–70.
- 1941b Két népdalunk szövegének forrása. *Erdélyi Múzeum* XLVI. (3–4) 259–264.
- 1946 Egy XVIII. századközepi népies betlehemes játék. *Erdélyi Múzeum* LI. (1–4) 121–127.
- SZAMOSI János
- 1893 Egy régi görög álmoskönyvről. *Erdélyi Múzeum* X. (4) 205–219.
- SZÉKELY Pál
- 1944 Bálványosváráljai ballada- és dal-szövegek, töredékek. *Erdélyi Múzeum* XLIX. (1–2) 197–201.
- SZTA [Szabó T. Attila]
- 1942 Néhány adat a „babonás helynevek”-hez. *Erdélyi Múzeum* XLVII. (2) 271.
- 1944 A diák dicsérete. *Erdélyi Múzeum* XLIX. (3–4) 486–487.
- 1945a Egy állítólagos Kemény-ének. *Erdélyi Múzeum* L. (1–2) 120–122.
- 1945b A himlő népies gyógyítása Erdélyben a XIX. század elején. *Erdélyi Múzeum* L. (3–4) 275.
- TORKOS László
- 1912a A magyar verselmélethez. *Erdélyi Múzeum* XXIX. (1) 72–83.
- 1912b A magyar verselmélethez. *Erdélyi Múzeum* XXIX. (2) 150–158.
- 1912c A magyar verselmélethez. *Erdélyi Múzeum* XXIX. (3) 221–238.
- TÖRÖK István
- 1908 Apróságok. *Erdélyi Múzeum* XXV. (4) 272.
- VERSÉNYI György
- 1901a Kolozsvárvidéki népdalok. *Erdélyi Múzeum* XVIII. (5) 253–268.
- 1901b Kolozsvárvidéki népdalok. *Erdélyi Múzeum* XVIII. (6) 331–348.
- VIKÁR Béla
- 1899 A Kalevala és a székely népköltés. *Erdélyi Múzeum* XVI. (2) 72–90.